

נוה-צדק

למלאות 55 שנה לקיומה

כי ניסן תרמ"ז – כי ניסן תש"ב

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

מחיר החוברת

25 מא"י

פסח תש"ב

חוברת א כרך א

«ספרית ראשונים» על-יד התאחדות בני הישוב, גל-אביב

העורך:

יעקב חורגין

היוזם והמנהל:

דוד תדהר

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

הזכויות שמורות ל"ספרית ראשונים"

נדפס בארץ - ישראל

בדפוס "חב" דפוס שושני בע"מ"

אנו נוהגים לבכות את המת, ואחר-כך
אנו מסדרים את חיינו מבלי השאר בהם כל מקום
לנער, כאלו לקח אתו במותו, לקבר, את כל אשר
יצר, פעל, עמל והתווה בחייו, עבדנו.

X***

(מתוך הספר "בגן המחשבות")

אחת ממטרותיה העיקריות של התאחדות בני הישוב היא:
לקבוע בהיסטוריה הישובית שלנו מקום-כבוד ראוי לחלוצים
ראשונים, אגודות, נקודות-ישוב, אשר במרצם, בסבלם, באמונתם
היהודית והציונית, צוו לנו את החיים ואת ההתפתחות בארץ הזאת.
ההתאחדות רואה במפעל זה לא בלבד תרופה כנגד מחלת-השכחה,
שהתחילה להתגלות בקרב הדור הצעיר כלפי כל מה שקדם לעמק;
היא רואה בכך מפעל חנוכי-ציוני ממדרגה ראשונה.

אין עתיד בלא עבר – כל עתיד, אף המהפכני ביותר, אין
לקפוץ אל העתיד בלא קרש-הקפיצה הקבוע בקרקע המוצק של
העבר; בלא ההשראה העולה מן הבסחון והתנופה שבנחשונות.
ומה רב כח ההשראה הציונית והצבורית, שיש לשאוב מזכרון
מעשיהם וחייהם של חלוצינו הראשונים! לא ריהביליטציה להם –
אלא השבת כבודנו אנו; אלא יצירת מקורות-ייחקה לאמונה ציונית
ולפעולה ציונית בשביל הנוער שלנו.

ההתאחדות תיכנה חכמית של מפעל ספרותי גדול, אשר יקיף
את חלוצינו הראשונים כלם – אותם ואת מעשיהם ויצירותיהם.
תולדות התישבותנו החדשה בארץ ישראל אינן תולדותיהם של
מצביאים ומנהיגים; אלו הן קורותיהם של חיילים אלמונים, מן
השורה, אשר עשו מה שעשו לא כתוצאה ממיטינגים של מפלגות
ולא בתוך הילה של גבורים ונחשונים מהוללים, אלא מחוץ
אינסטינקט לאומי-עממי, במחזור גדול של חוברות צנועות נהן

אנציקלופדיה של אותם הבנאים האלמונים, אשר הציבו, מי לבנה בודדת, מי עמודי-תווך גדולים, לבנין הישוב. והנה אנו מגישים לקורא את החוברת הראשונה: נוה-צדק.

*

בכ' בניסן, שנה זו, מלאו 55 שנה ללידתה של שכונת נוה-צדק. אין זה חג מקומי בלבד – אלא חג הוא לכל הישוב העברי בארץ. נוה-צדק היא יותר משכונה עתיקה ומקומית, יותר אפילו ממבשרתה של תל-אביב; נוה-צדק היא סמל לכל התחלותינו בארץ. כשאנו מעלעלים בפרוטוקולים של העסקנים מאותם הימים, אנו מכירים בחוש, שאכף-הנסיבות והתנאים לא היה אלא חפוי לכה גדול, עיקרי, שדחפם לקראת מעשי יצירה ישוביים ולאומיים; הלא היא ידו של שר-האומה, שבחר באנשים האלה, בלא-דעת, להיותם עוזריו ומגשימי תכניותיו לקראת גאולתנו בארץ. ואותו כח גדול ומסתורי – הוא שמאחד את נוה-צדק, את נחלת-שבעה שבירושלים, את המושבות הישנות, עם חניתה ודפנת, לפרקים שונים בספר אחר, הוא ספר הבנין וההתערות בארצנו. בלי נוה-צדק ודומיה לא היתה לנו תל-אביב ולא היה העמק. אין כאן משום הפרזה סיביקטיבית – זוהי דרך התפתחותו של הישוב העברי בארץ. ואם כן – הבו גודל ל"ראש-פינת" זה, ליסוד-מוסד זה שלנו בארץ!

*

בעריכת החוברת הועמדה המערכת לפני השאלה: אם להוציא חוברת אחירה, על יסוד 'החומר הנאסף, או להזמין מספר אנשים מותיקי נוה-צדק אשר יספרו באזנינו את זכרונותיהם. בחרנו בדרך השנייה, באשר נראתה לנו יותר חיונית ויותר מענינת, את הפרוטוקולים והזכרונות השתדלנו לתת כפי שיצאו מתחת ידי כותביהם. כי, לשם חחיאת האסמוספירה של אותם ימים ראשונים, יש לשמור

על הבושם של לשונם המיוחדת, שכלה תמימות וענוה ראשונית;
אותה התמימות והענוה שחופפת על כל מעשיהם ויצירתם.
אנו מכירים תודה למר זלמן פבזנר, בעל "בית-חלבנון" על
סרחתו באיסוף כל החומר, שבא בחוברת זאת. החומר נשאר קנינו
הפרטי-ואין להעתיק ממנו או להרגמו בלי נסילת רשות ממלקטו.
כמורכך אנו רואים חובה נעימה לעצמנו להודות למיציא לאור מר
דוד תדהר, אשר במסירותו הרבה ובמרצו-לבלי-גבול יזם את דבר
ההוצאה הזאת ואף השיג את האפשרויות לגשת לביצועה. ■

ועד התאחדות בני הישוב

חל-אביב, פסח תש"ב

ראשיתה של „נוה צדק“

(מפי דוד סמילנסקי)

בימים טרופים אלה אנו באים להעלות על זכרוננו את לידתו של ישוב עברי חדש ביפו לפני חמשים וחמש שנה. בראשית התהוות התנועה של חבת ציון וישוב ארץ ישראל ובתרמ"א תרמ"ב הפכה העיר הערבית יפו ל"שער ציון" בשביל העולים היהודים.

האוכלוסיה היהודית ביפו היתה מצערה מאד וישותה כמעט לא ניכרה בין אלפי התושבים, שרובם היו ערבים ומעוטם יונים, ארמנים ובני אומות אחרות.

עם התחלת העליה החדשה לא"י — בתרמ"ב — באה מהפכה גדולה בחיי הצבור העברי שבארץ בכלל ושל יפו בפרט. עסקני ירושלים עינם היתה צרה ביפו. הם טענו, שירושלים צריכה להיות מרכז החיים של הישוב המתהווה, ואלה יש להטות את זרם העליה החדשה: „כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים“.

אולם עסקני הישוב החדש, ובראשם ר' זלמן דוד ליבונטין, אשר עלה אל הארץ באביב תרמ"ב, חששו, כי האוירה של ירושלים, היתה על החלוקה והצדקה, השפעתה תהיה הרסנית על ההתישבות החדשה.

ז. ד. ליבונטין כתב אז בספרו „לארץ אבותינו“: „מסבות המריבות ופרוד-הדעות בין אחינו בעיה"ק ירושלים, לא יכלנו לבוא לשם לעבוד את עבודתנו, חפצנו לשמור על אחינו העולים, לבל ילכדו ברשת הסרסורים השונים, ועל כן חשבנו, כי יותר טוב בשבילנו לשבת ביפו עיר-התוף, וכל העולים יוכלו לפנות אל הועד — „ועד חלוצי יסוד המעלה“. ועד זה נוסד ע"י ז. ד. ליבונטין וחבריו בט"ו אייר תרמ"ב. דעתו של ליבונטין הכריעה ויפו נעשתה השער לישוב היהודי החדש.

בראשית בואם ארצה הצטופפו העולים החדשים בתוך החומה של העיר העתיקה ורבת-הצפיפות. הסימטאות היו צרות ומזהמות, והבתים היו קנין הערבים אדוני הארץ, אשר השכירו את מעונותיהם ליהודים מבני הישוב הישן והישוב החדש כאחד, רבים מבעלי הבתים

הערבים נהגו לקבל את שכר הדירה מראש בעד שנה תמימה ולעתים גם בעד שנתים. על ידי כך הגדילו היהודים שוכרי הבתים והדירות את נכסי הערבים אשר התבססו יותר ויותר, ומשלמי שכר הדירה היו תמיד תלויים בחסדי הנוכסים.

יהודי יפו ברובם הגדול התפרנסו אז בדוחק גדול ממלאכה פשוטה ומתגרנות ועירה, והמסחר הגדול היה מרוכז בידי הערבים והנוצרים. כל עילה חדש, שבא ליפו, נפל לתוך המערבולת של המוני הערבים הרעשנים והצוחנים והרגיש את עצמו זר ובודד בארץ נכריה.

ובימים קשים ודלי-מעש אלה הופיע לראשונה על הבמה הצבורית הצעיר שמעון רוקח, אשר העתיק לפני זמן מה את מושבו מירושלים עיר-מולדתו ליפו. ובראיתו את התהו-והבל במחנה היהודים, ברובם בני העדה הספרדית, הטיל על עצמו לארגן פעולה צבורית רחבה ומקיפה.

בראש ובראשונה יסד ביפו אגודה „בני ציון“, שאליה הצטרפו שלשה מנינים יהודים מבני יפו. זה היה הגרעין הראשון להתארגנות האוכלוסיה היהודית ביפו, שעד כה היתה מפורזת ומפוזרת.

ערב ערב היו החברים מתכנסים יחד ודנים בבעיות העדה העברית. אך עם גידול העליה הבין שמעון רוקח שהגיעה השעה להרחיב את המסגרת הצרה של האגודה שיסד. לעזרתו בא אחיו, אלעזר רוקח, שהיה עתונאי מובהק ונואם מצוין, ושני האחים נגשו במרץ רב ליסוד אגודה שניה „עזרת ישראל“.

המטרה העיקרית של „עזרת ישראל“ היתה להקל לעולים את כניסתם אל הארץ, מפני שבתקופה ההיא היה קיים איסור חמור על עליית יהודים בתיני מדינות זרות.

באחת האספות של „עזרת ישראל“ הוחלט לבנות שכונה יהודית על גבול יפו. מתחילה קטן מגרש בין הפרדסים שבדרך ירושלים וחלקותיו לחלקים, וקראו את המקום „נחל-שלום“. אולם לפני התחלת הבנין מצא, שהמקום אינו מתאים לבנין, משום שאין מים מצויים בקרקע זו. לשם השגת מקור מים היה צורך לחפור באר בעומק של 30-40 מטר, בשעה שביפו העתיקה נמצאו מים עליונים בעומק של 2-3 מטרים בלבד. חפירה לעומק כזה היתה כמעט מן הנמנעות באותם הימים, הן מחוסר מכשירים טכניים והן מהעדר הכספים הדרושים.

לאחר התלבטויות שונות רכשה „עזרת ישראל" מאת אהרן
ושלוש חלקת אדמה בת עשרים אלף אמה באלפים וחמש מאות
פרנק (100 לא"י). כל אמה עלתה איפוא — בחצי גרוש, מחיר
שנחשב לנמוך אף בימים ההם. החלקה חולקה לארבעים ושמונה
חלקים, שלש מאות אמה החלק, מלבד מה שהוקצב לרחובות.

ואלה היו עיקרי התקנות שקבעו המיסדים: כל חבר משלם
תיכף שבעים פרנק (כ־2,600 לא"י) — מחיר האדמה ולחשבון
הוצאות שונות, אחר כך התחייב כל אחד ואחד לשלם מאתיים פרנק
(7,500 לא"י) בתשלומים לשיעורים. בכסף הנאסף שנה שנה בונים
בתים ומחלקים אותם לחברים לפי גורל. כל חבר הזוכה בבית
משלם חוץ ממאתים הפרנקים עוד מאה פרנק לשנה בתורת שכר-
דירה. ממאת הפרנקים הללו מצרפים ששים פרנק לחשבון החבר
הארבעים פרנק לקופה הכללית. לאחר עריכת התקנון התלו לטכס
עצה איך לגשת לעצם הבנין, קודם לכל היה צריך לישר את
גבעת החול, ואמצעים לכך לא היו עוד בידיהם.

החברים ברובם הגדול היו מתוסרי אמצעים — מבני דלת
הצט, על פי עצת ש. רוקח, נתתיבו החברים לישר את גבעת
החול בעבודה עצמית, ובכדי לקיים את הגירסה הידועה: „קרייני
דאיגרתא איהו דלהוי פרונקא" רתם את עצמו ש. רוקח לעבודה
פשוטה זו, ויום יום היה ממלא בידיו ממש מאת סלי חול ומוציא
אותם מתוך למקום הבנין, כדי לשמש דוגמא היה ליתר החברים,
אשר ממנו ראו וכן עשו מתוך דיקנות וסקידה מופתית.
במאמץ זה הצליחו מיסדי השכונה לישר את הגבעה הרמה,
ככתוב: „ותיו הרכסים למישור".

אחר כך באה הדאגה הגדולה להשגת אמצעים כספיים להק-
מת הבתים הראשונים. שום בנק איפותיקאי לא נמצא אז בארץ,
קרנות לאומיות ומפעלים כספיים אחרים טרם נוסדו, והתחילה
פרשת ישיבות על גבי ישיבות, דנו והתוכחו ללא פתרון חיובי.
מנין תבוא העזרה?

חובבי ציון הראשונים ברוסיה הצטמצמו אז בתמיכתם הדלה
למיסדי המושבה גדרה, פקידות הברון רוטשילד התענינה אך ורק
במושבות החקלאיות, וחברת כל ישראל חברים עסקה רק בעניני
חנוך.

אז יעלה ר' שמעון רוקח ירושלימה, ובעזרת אביו ר' יצחק

רוקח, שהיה „בעל בעמיו“ בירושלים ומכובד מאד בחוגי האמידים ובעלי הכסף, השיג הלואה לבנין חמשה עשר הבתים הראשונים. ותרב השמחה בקרב מיסדי השכונה שנקראה „נוה צדק“, ונתנעת הבנין החלה.

ש. רוקח וחבריו רצו, שהשכונה היהודית תבנה ע"י בנאים יהודים. אולם בימים ההם היתה מלאכת הבניה באבני המקום (בערר בית נקרא „תג'ר בלדי“) בידי הערבים והנוצרים אשר התמחו במקצוע זה. ובאין סתתים ובנאים יהודים ביפו, תזמין ש. רוקח את הסתתים ר' אהרן אייזנברג, שהיה אז סתת בראשון לציון, ואליו צרף גם אפרים חרל"פ, הערבים והנוצרים לא רצו להשלים עם „המהפכה“ הזאת והתנגדו לכך בכח ובאגרוף. שני הסתתים היהודים הותקפו כמה פעמים, ספגו את המהלומות ולא נרתעו לאחר.

וככה נבנו הבתים הראשונים בבית צדק בעבודה מערבת של שני הלאומים.

ההלואה שולמה בתשלומים שבועיים של חצי מג'דיה לשבוע — בערך שני שילינגים. הקמת חמשה עשר הבתים הראשונים נתנה דחיפה לבנין עוד כמה עשרות בתים בני 2-3 חדרים, פרט לביתו של ש. רוקח, שהיה יותר מרווח ובנוי לתפארה לפי הכושגים של אותם הימים.

בגמר הבנין נבחר ועד ובראשו ש. רוקח, אשר טיפל בעניני השכונה, כמו: בנין בית כנסת, שמירה, נקיון וכו'.

לאחר שנתיים קנה ר' זרח ברגט מאת ר' אהרן שלוש מגרש חדש, אף הוא בן עשרים אלף אמה, שמצד צפון גבל עם אדמת בנה צדק ומצד דרום התקרב לרחוב החדש — רחוב בוסטרוס ביפו. על אדמה זו נבנתה בשנת תר"ן (1890) השכונה היהודית השניה, שנקראה „נוה שלום“.

עם רבות הצפיפות בנה צדק ונוה שלום נוספו עוד שלש שכונות חדשות: „מחנה יוסף“ בשנת תרס"ה, „כרם התימנים“ בשנת תרס"ה ו„אהל משה“ בשנת תרס"ו. במרצת הזמן הוקמו עוד שתי שכונות: „מחנה יהודה“ ו„מחנה ישראל“. כל השכונות הללו שימשו פרוזדור לטרקלין הגדל „אחוזה בית“ בראשיתו, ועתה — תל-אביב.

מימיה הראשונים של נוה-צדק

מר משה ויילנר, מראשוני נוה-צדק, שהשתתף בעלומיו, בגיל 20, ביסוד השכונה העברית הראשונה ליד יפו לפני יובל שנים, רשם את זכרונותיו על מיסד השכונה ר' שמעון רוקח ז"ל ועל הימים הראשונים לקיומה. אנו מוסרים בזה קטעים מזכרונותיו, בלי לשנות מסגנונם המקורי.

עד שבא ר' שמעון רוקח מירושלים לשכון ביפו, היתה העיר עזובה ללא תורה ודרך ארץ וללא עומד בפרץ. גם המלשינות נשאה ראש וגם המיסיון האמריקני מצאה קן לה בעירנו לצודד נפשות. משבא מר רוקח המנוח התחילה תקופה חדשה, נוסדה חברת "עזרת ישראל", ובהשתדלותו הבאנו את הרב הגדול ר' נפתלי הרץ מירושלים לכהן פאר בעירנו, ועוד תקנות הרבה תקן, ויסד את נוה צדק. והנה האמת ניתנה להאמר שגם אחיו הבכור, ר' אלעזר רוקח עזר בהרבה להוצאת הרעיון הזה לפועל. ואולם, כאשר פסק הלה בתחילת בנינה, כי מוכרח היה — לרגל עסקיו, לעזוב את העיר, לכן נקרא את כל הרעיון על שם אחיו הצעיר, ר' שמעון, כדאמרי חז"ל: "אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה".

אנכי התודעתי אל מר רוקח עוד מראשית בואו לעירנו, ותמיד מדי הפגשנו נדברנו אודות ענין זה, היינו לבנות בתים לאחינו הבינוניים והעניים, לבל יצטרכו לשכון אצל הערבים בזוהמה וברפש חוץ מזה אינם בטוחים בחייהם.

החלטנו לקרוא לאספה אודות זה, והי באחד מערבי החורף שנת תרמ"ז נאספנו — כמה מתושבי יפו — והצענו להם את ההצעה הנ"ל והנה נתקבלה ההצעה פה אחד, ותיכף עשינו ועד בנין וליושב ראש נבחר מר שמעון רוקח.

אז קנינו מאת החכם ר' אהרן שלוש ז"ל חמשים מגרשים, כל מגרש שלש מאות אמה גטו, ונתחלקו אח"כ עפ"י הגורל. בכל שנה נבנו 10 בתים וכל החברים כולם שלמו בעדם תשלום חדשי, כל הנוכה בגורל זכה בבית, ראשון ראשון ואחרון אחרון.

ואגב, המגרשים האלה היו מנותקים מן הישוב מכל רוחותיו. רק אחרי עשרים שנה להבנות נוה-צדק שלנו יצאו אנשי „אחוזת בית“ לבנות את השכונה שהיתה עתידה להיות לתל-אביב. ובצדק העיר בפני כל עם ועדה אחד מזקני הישוב הראשונים, מר אהרן אייזנברג ז"ל (כשבאו מן המושבות ללוחות את ארונו של מר רוקח ז"ל לבית עולמו בתל-אביב) לאמור: „לולא אנחנו המוה'צדקים סללו להם את המסילה, כי עתה גם היום היו בוני העיר העברית „הראשונה“ מהסר סים מלבנות להם בתים במקום הזה.

עד כה ידוע לכל שהש"ר יסד את נוה-צדק, היינו הבתים הראשונים שנבנו על יד יפו דרומה. ברם חושבני שלא הכל יודעים בכמה יסורים ועגמת נפש עלה לו „התענוג הזה“ ועל כן חושב אני לזכור, שכדאי לכתוב על כך בדברי ימי הישוב החדש שלנו.

ה' ב ט ו ח

הקרקע נקנתה על שם איש פרטי, ב. ר., באשר אחרת אי אפשר היה לסדר את החווה. וכיון שכאמור היה מוכרה כל חבר לחכות עד בוא תורו לזכות, לכן הוכרחנו להאמין באיש הנ"ל, בישרו ובדבורה, שלא ימכור ולא יעבט את בתינו. ואכן היה האיש ב. ר. איש נאמן ומוחזק לאיש עשיר ולא היה איפא שום מקום לפקפק באמונתו, עד שנגמרו כל הבתים. ואז נודע לנו שהבטוח שלנו אינו בטח כלל, באשר נסתבך בעסקים רעים וירד מנכסיו. נוסף לזה חלה מרוב דאגה במחלה אנושה, ר"ל, ואז החליט בנצחו כי חיינו וחיי בני ביתו קודמים לכל אדם שבעולם. הא לזה אצל הקינסול האוסטרי, ארמני, סך 2000 נאפוליאון בלי שום אסמכתא אחרת, רק נגד שטר חוב גרידא. הלה לא חשש כלל לכספו, באשר ידע, ששכונה שלמה נרשמה בטבו על שמו של הלווה וכי יוכל בשעת הדחק, לכשירצה, לכוף אותו להעבירנה על שמו, באשר הלווה היה נתין תורכי ולעומתו היה המלוה תקיף גדול, קונסול אוסטרי ומי לנו גדול כמוהו בימים ההם, ימי הקפיטולציא?

אנחנו לא ידענו מכל הנעשה ופתאם יצא הקול כי האיש, ר"ב, חולה מסוכן, כמעט לאחר יאוש! וממילא כל המושבה כבר בסכנה, באשר מי זה יהיו לצער את החולה המסוכן לדבר אתו גלויות ולומר לו: דע לך כי מת אתה, ובכן הוצא בבקשה את ספר המקנה של גוה צדק מתחת ידך למען עשות טרנזקציא על שם איש

אחר הבטוח יותר ממך?

יתר על כן: בני משפחתו עומדים סביבו ושומרים צעדי לבל יעשה כדבר הזה.

הענין היה דחוק מאד, באשר מי יודע מה ילד רגע? והנה מצא ר' שמעון רוקח ז"ל עצה טובה. רופא יהודי היה בעיר חברון, ושמו ד"ר שטיין, והיה הרופא ההוא איש ישר, וגם ידידו הטוב של מר רוקח וגם של האיש ב. ר.; אותו הרופא יעץ מר רוקח להביא עבור החולה דגן, ואגב, רופא יהודי אחר לא היה בכל הסביבה. ויבוא הרופא שטיין, כעצת מר רוקח, ויהי ראשית מעשהו להקל את לבו של החולה ואת לבות בני ביתו, אחרי הבריקה לאמור: אך מחלה עוברת היא ואין לו מה לפחד, וכי עוד מעט יקום מחליו וכי וכו', רק למר רוקח גילתה את הסוד, כי אין שום תקוה לחיו!

ויתאכסן הרופא בבית החולה והיה אצלו יומם ולילה, ויטפל בו כדבעי ואז היתה לו שעת הכושר לדבר על לבו של החולה, וכמובן שלא בפני בני ביתו, כי עצתו היא שיוציא מתחת ידו את ספר המקנה — הקושן — ובזאת יעשה הטוב והישר בעיני אלקים ואדם. והלה? אם כי נפשו דאבה מאד למלא אחרי עצת הרופא אבל גם לא העז לסרב לאיש, שכל כך הרבה להיטיב עמדו ומסר את נפשו עבורו בחנם — באשר משכורתו וכל מחסוריו נשלחו לרופא על חשבונו של מר רוקח — באופן כזה עלה בידי הרופא להשפיע על החולה כי יוותר לפחות על חצי הקושן. אבל כנראה שטרם נתמלאה סאת צרותיהם וטרדותיהם של מ'סדי השכונה.

ויהי היום, ערב שבת היה, ומר רוקח חלה בשתי עיניו ר"ל ויפול למשכבו. למחרת בשבת גברו עליו הכאבים ולא יכול לזוז ממקומו. יתר על כן: אף רעש קל שבקלים לא יכול לשוא, גם אור קלוש לא יכול לסבול, ועל כלם: האויר היה כסם לעיניו, ואף כי החום גדל מאד — ימי תמוז — היו נאלצים לסגור את כל התלונות והתריסים שבביתו. והנה בעצם היום הזה בא שליח מיוחד מאת הרופא — באשר הוא היה ביפו ואנחנו בג'ה'צדק — והביא לנו את הבשורה לאמור: „מצב החולה מיואש ורגעיו ספורים". ובימים ההם אין עגלה לנסוע אפילו בימית וחורל ופשיטא בשבת! ברם מר רוקח ידע היטב כי עת לעשיה היא, ואם

יעבור היום הזה לבטלה או תלך כל נזה צדק — חלילה — לאבדון. ואיך ישא פניו אל תושביה אשר בטחו בו ואשר חסכו מלחמם הצר למען יהי להם גג מעל לראשם? הוא השליך את נפשו מנגד ובעזרת שני שושבינים אשר תמכוהו תחת זרועותיו הוביל אל הטבו. הודות לידידיו אשר שם וביחוד בעזרת הידיד „העונה את הכל” הקים את כל ה„שעריה” (בית-הממשלה) על רגליה. יפעל כי תלך כולה תומ”י, על כל סופריה הגדולים עם הקטנים, יחד עם העדים ואת ספרי המקנה ואת כל הספרים הנחוצים לענין זה — אל בית החולה. זה היה אמנם דבר פלא אשר לא נשמע כמוהו אצל התורכים, שנהגו לדחות כל דבר ל„בוקרה” (מחר) — ונעשה רק הודות להריצותו הרבה של מר רוקח.

וחלילה, בראותו את פני מר רוקח המובל כעוור, נכמרו רחמיו עליה, גם בוש מפניו לסרב לו והסכים לבקשתו, ולא רק את חצי הקושן הוציא מתחת ידו כי אם כולו. עד הערב נגמרה הטריזקציא ובלילה הוא מת „הבטוח”.

הקונסול האוסטרי

הארמני אשר שימש קונסול אוסטרי בירושלים בימים ההם, המלוח לב, ר. רגז תחתיו בשמעו את אשר עשה לו ה' רוקח, ועוד יותר בערה חמתו בו משום שמר רוקח היה נתין אוסטרי! הוא אמר לנקום בו, נפשו חשקה לאסרו באזיקים לשלחו לאוסטריה לעבודת הצבא!

אך פה עמדה לו שוב הריצותו ותבונתו למר ריקח, כי השכיל בעוד מועד — ובלי ברכת הפרידה — להפרד מממשלת אוסטריא, ובבוא ה„קאוואס” האוסטרי לקרוא לו בשם ממשלתו, ענה לו מר ר. כי אין לו עוד חלק ונחלה באוסטריה, יען כי היה לנתין עותומני, ומי יאמר לו מה תעשה?

סוף היה כי הקונסול התפשר עם נתיניו בשלום ועוד הפך ציר בו כי יחזור לנתינותו הקודמת. מר ר. הסכים לזה ועוד עלה לגדולה, כי ניתנה לו משרת הכבוד „יועץ הממשלה האוסטרית”, ותהי המשרה הזאת על שכמו עד בוא האנגלים לארצנו.

השמירה בנזה-צדק

זמן רב היתה השמירה על נזה צדק בעיה קשה, שעמדה לנו כעצם בגרון. שכונתנו היתה רחוקה מן הישוב מכל רוחותיה, וכל

השטח מרחיב יפות"א עד הים ועד שרונה היה אז כמעט ריק, חוץ מחורבה אחת. שגבלה עם בתינו ואשר שמשה קן לגנבים ולנשים פרוצות. מכירנו, בשמעם לאן הובילנו רגלינו, לעגו וגם דאגו לנו והזהירו אותנו מפני צעד מסוכן זה כי בנפשנו היא! ואכן לא דאגת שוא היתה. כבר בלילה הראשון בקרנו שכנינו....

סדרנו תיכף שמירה מעולה. החלטנו כי ילכו כל לילה שני זוגות, ז. א. כל חצי לילה זוג אחר, ואכן, כל לילה היה לנו עסק עם גנבים ואם תרצו גם עם רוצחים. שהיו יורים עלינו, אנו היינו רודפים אחריהם מרחק רב ולפעמים גם עד הים. ואולם סוד"ס נמאס עלינו התענוג הזה, באשר היינו רק קומץ אנשים והש"מירה שללה מאתנו את רוב עתותינו ומנוחתנו. על כן שכרנו לנו שומר מיוחד, קכוע, עם רובה ביד וברשיון הממשלה. השומר היה מטייל לו במושבה, להנאתו, כמלך בגדוד. אולם בני דודנו הטעו אותנו. פעם אחת התחפשו לחילי הממשלה השלוחים — כביכול — לפקח על השומרים אם אינם עושים מלאכתם רמיה. הם באו בדברים עם השומר כדי לתת לו הוראות בהלכות שמירה ובאופן זה לקחו ממנו את נשקו, סתמו את פיו, כפתוהו ויגביו דים. בקום אנשינו משנתם, הרגישו בשומר הכפות ואת אשר עוללו להם שכנינו הטובים. הבאנו במקומו שומר אחר, בעל עבר גדול, ושמו אחסן ברבר, אשר שמעו הטיל פחד על הלסטים. אחסן יחסן זה בא לנו אף הוא מידי מר רוקח ז"ל, שהיה תוכר הדרך של קו יפו—ירושלים לפני הבנות מסילת הברזל. בזכות זה היו לו הרבה שומרים על חשבוננו והגנת הממשלה, למען ישמרו על כל הנקודות של הקו הנ"ל לבל יגנבו את השלומי המכס. ויהי היום וקרה מקרה שאחסן ברבר, שנמנה עם השומרים של הקו, הלך לאיזה מסום ומסר את הש"מירה לידי שומר אחר. והנה עברו כעשרים פלחים עם גמלים טעונים סחורות שונות, ובראותם כי השמירה בנקודה זו רופפה, חשבו להתחמק הפעם מבלי לשלם את המס. השומר השני נלחם אמנם בהם בכל יכולתו אך הם גברו עליו, הכוהו, פצעוהו ויגוסו. גם הרחיקו מרחק רב מהתחנה. בבוא אחסן ברבר ובשמעו את הדבר היטב חרה לו, רכב מיד על סוס ורדף אחריהם — לבדו — והביא את כולם כפופים ואת גמליהם והעמיד את המתנפלים לפני השופט, הלא הוא „חוג'ה רוקח" בכבידו ובעצמו, אשר עשה בהם שפטים כדבעי.

את „פרי הדר“ זה הביא לנו מר רוקח לשמור עלינו. ותרופה זו כמעט שהועילת כי בשמוע הגנבים אשר בכל הסביבה כי חדו' אחסן ברבר שומר על נזהר צדק, נסו כעכברים מן המושבה. לכאורה הכל טוב ושפיר, אך דא עקא שפחדנו פן יהרוג הוא את הגנב, דבר קל מאד בעיניו, והיינו לולנו חטאים. לא נעים היה לנו לשחק באש, לכן החלט כי נלך על המשמר ביחד עם השומר ואז נהיה בטוחים בכל האופנים. ברם, שוב נתעוררה השאלה: מה הועילו חכמים בתקנתם?

החלפנו אותו באתר, ואחר באתר, ולא נושענו, באשר אין עצה ואין תבונה כנגד גנבים מנוסים....

היה אמנם אחד חכם, שהשיא לנו עצה הגונה, היינו: לעשות פעמון פנימי שהחוט הקשור אליו יהא מתוח דרך כל בתינו, כעין טלפון — כביכול — והיה אם יכנס גנב בבית האחד או ימשוך בעל הבית הזה בפעמון למען יתה קולו בשמע בכל הבר תים. אגב, הקדים לנו הקב"ה רפואה למכה כי נתן בלבנו לבנות את בתינו צפופים ודבוקים זה בזה. אבל גם עצה זו לא הניחה לנו, באשר הא תנה אם בעל הבית הזה, שבו נמצא הפעמון ער ויחכה לגנב כל הלילה. אבל אם ירדם בעל הבית מי יקום לנו או למשוך בפעמון?

לא הונח לנו עד שמר רוקח ז"ל, אשר נעשה תקיף — כאמור — בממשלה האוסטרית, כפה את הממשלה התורכית כי תתן לנו עשרה חיילים על הוצאותיה להגן על השכונה.

הבתים הפריזיים

חכמי האידנא מוצאים פגימות בתכניתה של נזהר צדק, היינו הרחובות צרים יותר מדי, הבתים נעוצים זה בזה, אין די אויר לנשום ואין בבתינו שום נוחיות, לא תואר ולא הדר להם, וכו'. להם אני עונה: מודאי, עכשיו כי הרחיב ה' לנו, ובתינו עם כל הנוחיות: מים קרים, חמים ופזורים, עם רדיו ועם כל תענוגות בני אדם, עכשיו יכולים אתם החכמים, ללעוג עלינו כאוות נפשכם. אבל לפניכם איפה הייתם? לפני חמשים שנה?

אז היו בונים „על"א סטמבול“, הרחובות צרים בכל הארץ. וביחוד רחובות יפו, עד ששני חמורים ביחד לא יכלו לעבור

בהם בלתי אם בריסוק איברים. ועגלות? מאן דכר שמהו! ואם אמר אדם לחברו: צר לי המקום בנה צדק, הלו עונים לו: בוא וראה הרחובות דיפו, שלעומתם רחובות נזה צדק רחבי ידים הם מאד. אכן, ילדותה של נזה צדק לא ביישה את זקנותה. זכורני, כשנבנו הבתים הראשונים, הלו הרבה אורחים מירושלים, ומשאר מקומות באים לראותם וזיו מתפלאים על טיבם, על יפי הבנין וכו'. עד שהיו קוראים להם „הבתים הפריזיים“. אחדים מהם גם הצהירו, כי נזה צדק משמשת להם מקום הבראה ומרפא, באשר אורה מחליץ את העצמות ומרענן את הגוף!

*

בשבועון הבצלת בירושלים מכ"ה ניסן תרמ"ז אנו קוראים: יפו, ביום הראשון כי ניסן חגגה החברה הנכבדה עזרת ישראל חג יום הנחת אבן פנה להבתים אשר התחילה לבנות. מנהלי החברה הזאת יסדו גם חברת בנין בתים ויקנו כר נרחב מחוץ לעיר ויתלקוהו לשמונה וארבעים חלקים, לבנות עליהם במשך ארבע שנים שמונה וארבעים בתים, בכל בית שני חדרים גדולים ולפני החדרים עזרה פתוחה מצד אחד. יהי ה' את מנהלי החברה וחבריה, ומעשה ידם יכונן.

ספר תקנות מושב „נוה־צדק“

(ליקוטים)

ספר תקנות מושב „נוה צדק“ אשר יסדה חברת „עזרת ישראל“ בשנת „עוד יאמרו אז הדבר הזה בארץ יהודה ובערב בשווי את שבותם יברכך ה' נוה צדק“. פה עיה"ס יפו ת"ו. ספר תקנות מושב „נוה צדק“ שבי אל עריך אלה.

...בהתאסף ראשי חברת „עזרת ישראל“ לטכס עצה בהענינים העומדים ברום עולם הישוב, הסכימו כולם לשים לב על מחסורי בתים לאחינו ב"י הגרים פה ע"ק יפו זה מכבר וגם לאלה אשר חדשים מקרוב באו, באשר המחסור הלזה ניכר ונרגש עד למאד, כי על כל בעל משפחה לשלם מדי שנה בשנה סכום גדול יותר מכפי כחו עבור מעון צר, ואחרי החקירה והדרישה בזה, התליטו לעשות בה כמעשה אחינו בירושלים עיה"ק ת"ו, אשר ע"י קבוץ כוחותינו וע"י קביעת השלומים לעתים ממשוכים ידועים עלתה להרבה מאות משר פחות מאחינו להנחיל להם נחלת בית.

ראשי החברה מסרו את דבר סדור התקנות אשר על פיהן יצאו ויבואו כל החברים אשר יקחו חלק בהמושב החדש, בעד המזכיר הרה"ח הר' אלעזר רוקח נ"י, ואחרי אשר סדרם ה' רוקח הציעם לפני הועד, (החברים מהועד אשרו לקיימו הדברים, ונכתבו זכרון בספר.

ואלה הנה התקנות חובות חברת „עזרת ישראל“:

(א) מטרת חברת „עזרת ישראל“ לבנות בתים עבור חברים אשר ישלמו מדי שנה בשנה לאוצרה (בעתים ידועים) כמבואר הלאה בסעיף ט"ז.

(ב) מספר החברים הם שמונה וארבעים (אחרי כי מדת האדמה אשר קנתה החברה והחבל אשר תאמר לתת לכל אחד, יעלה רק למ"ח חלקים) עליהם אין להוסיף כי אם בהסכם הועד אשר לחברת „עזרת ישראל“.

(ג) התנהגות יסוד המושב ובנין הבתים יהיה על פי ועד מחמשה אנשים, מהם יהיה אחד סוכן משנה, וסיפר ומנהיג הפנקסאות והחשבונות, ורואה חשבון, הועד הזה יבחר לשנה. כמבואר בסעיף ד'. ובכח הועד לבחור לו עוד שני עוזרים מבינים בעניני בנינים, מאלה אשר ימצאם הועד מוכשרים לזה.

(ד) התמנות הועד, הנה בשנה הראשונה יבחר הועד מאת חברי הועד הכולל אשר לחברת „עזרת ישראל“, ובשנה הבאה וזיינו השנה השניה אשר אז בסת ימלא מספר החברים אשר יקחו חלק במושב „נוה צדק“, יבחרו חמשה חברים להועד מאת החברים אשר יקנו חלקים במושב הנוי ע"פ דעות ועלמות, ועליהם, היינו על הנבחרים מהחברים ימנו בהועד מי שיהיה אז ראש חברת „עזרת ישראל“ ומזכיר החברה הנוי. הבחירה הזאת תהיה על משך שתי שנים.

(ה) חובות הבוחרים. על החברים הבוחרים את הועד (כמבואר בסעיף ד') לבחור רק באנשים בעלי דעה, יודעי לשון וספר, למען יוכלו למלאות התעודה אשר הושמה על שכםם, לחוות דעתו בבחירת הועד בטלה דעתו.

(ו) מי מהחברים אשר יקחו חלק במושב הנוי אשר לא יבוא (ז) אחרי אשר ראשי חברת „עזרת ישראל“ קנו את הכסר למבנה בתים בהקפה על משך שנה תמימה, היינו לשלם סכום מחיר האדמה אחרי עבור שנה, לכן הסכימה חברת „עזרת ישראל“, להלוות את סכום הכסף אשר תקבל מהחברים מחיר חלקי האדמה לטובת בנין הבתים בשנה הזאת.

חובות הועד לחברי המושב

(ח) על הועד לשום עיניו ולבו לטובת המושב, להשתדל בבנין הבתים, לעשות חוזה עם הבנאים, להכין בארות מים, וכדומה. (ט) על חברי הועד להתאסף פעם בשבוע ולפקח על כל עניני המושב, לסדר חשבון ההכנסה וההוצאה בסדר ישר ומשטר נאמן, לתת לכל חבר וחבר קבלה על הכסף אשר יתן, ולרשום בספר את שמות הנותנים. כן להטיל גורלות ולהנחיל לבני המושב את נחלתם יכו'.

(י) כל הדברים אשר יבואו על שולחן הועד יחתכו עפ"י דעות. (יא) הועד מחויב לכתוב כל החלטותיו בספר, ועליו להראות את ספרי החשבון לרוב בני המושב בעת שידרשו לראותם.

חובות החברים להמושב

(טו) על כל חבר וחבר לתת ביום חלק במושב „נוה צדק“

סך שלשה לירעס גאפאלעאן וחצי מחיר האדמה. ואח"כ לשלם בכל שבוע חצי מאג'די כסף, ובר"ח אייר דהאי שתא, בעת אשר יתחיל הועד לבנות אזי על כל חבר לתת עוד שלשה ל"פ, וכן בר"ח תשרי תרמ"ח שני ל"פ, וכן בשנים הבאות עליו לשלם חצי מאג'די לכל שבוע, ושלשה ל"פ בר"ח אייר, ושני ל"פ בר"ח תשרי למען יעלה על חשבון כל חבר עד עשרה ל"פ לשנה.

מלבד אשר על כל חבר וחבר לתת איש איש חלקו לצרכי הכלל אשר יקבע הועד, ולא יכול להשמיט את עצמו ולאמור להועד „לוי עלי ואני פורע“, כי אין הועד נזקק ליחיד.

טז) צרכי הקהילה והישוב כמו ביהכ"ג, בית טבילה, תנור, ובאר כללי, תקון הדרכים והרחובות, נטיעת אילנות וכדומה יעשה הועד מכסף אשר יטיל על כל אחד מבני המושב חלק כחלק בלי הבדל בין עני לעשיר, והכסף הנז' לא יבא בחשבון העשרה ל"פ השנתיים.

יז) כל חבר אשר לא ישלם כפי המבואר בסעיף ט"ו וט"ז אזי הרשות ביד הועד למנוע מחטיל אותו בגורל, ואם תעבור שנה תמימה על החבר ולא יש לו כמבואר, אזי אבד את הסך שלשה ל"פ וחצי שנתן בעד האדמה וביד הועד למכור חלקו לאחר, וכל הנזקין חלים עליו.

חובות הועד למושב.

יח) חברת „עזרת ישראל“ קנתה נחלת כרם (יכיל שבעה עשר אלף ושש מאות אמות מרובעות, שהם מאתיים אמה אורך ברוחב שמנה ושמנים אמה) מאת הגביר ר' אהרון שלוש הספרדי, הכרם הזה פניו אל הים הגדול, ומאחוריו ישתרעו המון גנות ופרדסים, שטר המקנה נכתב — בהסכם ועד הכולל של חברת „עזרת ישראל“ — על שם ר' ראובן בלאטנער, ואח"כ הועבר חצי הנחלה ע"ש ר' שמעון רוקח, וחציה האחר ע"ש ר' אהרון שלוש, הד"ר מ. שטיין, ור' ישראל פערילקווארט; כן קנתה אח"כ חברת „גות צדק“ מר' אהרון שלוש הנ"ל עוד אלפים אמה להרחבת הרחובות, ושטרי המקנה מהנז' יכתבו גם כן על שם ארבעה המנהלים הנזכרים.

יט) הנחלה הזאת תחלק למ"ח חלקים (כמבואר בסעיף ב') ואחרי אשר כבר נכה הועד, את הדרוש לרחובות וצדי רשות הרבים

וגם לבנינים לטובת הכלל יעלה איפוא כל חלק שלש מאות אמות מרובעים.

(כ) מכסף אשר יביאו החברים לצורך המושב, ומכסף ההלוואה (כמבואר בסעיף ו') יבנה הועד בכל שנה עשרה בתים, כל בית שני חדרים אשר שניהם כאחד יכילו שנים-עשר אמה אורך ורוחב שבעה, עם חלונות לפי הצורך לשני חדרים ולפני החדרים אכסדרה אחת, רחבה שלש אמה וחצי, ולפי זה יוגמרו אי"ה בנין הבתים כולם במשך חמש שנים.

(כא) על הועד החוב לטיח (פאלעטען) הבתים, ולעשות מעזיבות (מעדעה) אבל לא לרצפם.

(כב) על הועד להכין באר מים לכל שלשה בתים.

(כג) על פי הגורל יאחזו בני המושב בנחלתם, ואחרי אשר ישלם החבר כל כסף מחיר הבית וכל אשר יעלה עליו אחרי השומא כמבואר בסעיף ל"ה, ואחרי יקים כל תקנות החברה, אז יהיה גלוי למפרע כי מעת שזכה בגורל קם הבית לו לאחוזת עולם בלי כל תמורה וגאולה.

(כד) משפט הגורל, מדי שנה בשנה ככלות בנין הבתים הנבנים מטעם הועד יודיע הועד כי במקום פלוני וביום פלוני ושעה פלונית יהיה הגורל, ועל הועד להטיל הגורל במקהלות ובפרסום למען לא יצא לעז ושם רע על הגורל.

(כה) כל זוכה בגורל עליו לשלם חמשה לי"פ שלשה מהם על חשבונו (מלבד אשר עליו לשלם העשרה לי"פ השנתיים כמבואר בסעיף ט"ו) ושני לי"פ לטובת המושב בכלל.

(כו) אם יאבה חבר אחד לשלם בבת אחת את הכסף של מחיר בנין ביתו אז על הועד לתקום לו בית, והבית הנז' לא יוטל בגורל.

(כז) תזוכה בבית ידור בו או ישכירו לאחר — המרוצה לקהל — וכל עוד שלא גמר תשלומי כל הבנין, ולא קים כל תובותיו להמושב לא נחשב בתור בעל נחלה, רק כיושב בתור שכירות.

(כח) שטרי המקנה מכל הדברים השייכים לציבור לא יכתבו על שם איש — אפי' אם יהיה נדבת יחיד — ורק על שם „וואקאף“ יכתבו.

(כט) על כל זוכה בגורל לשלם „וורקא“ בעד ביתו, ע"י הועד מדי שנה בשנה מהשנה הראשונה והלאה.

(ל) הרשות ביד הועד לקחת מים לבנין הבתים מבארות
 היחידים, כזוכי הגורלות, כהבונים על חשבון עצמם.
 (לא) על החברים היושבים במושב להשגית על טהרת המקום
 ונקיון הרחובות, לבל ישליכו זבל ואשפה, ועליהם ג"כ להשגיח
 על האילנות אשר יטע הועד לצדי הרחובות לבלי ילכו לאבדון.
 (לב) אם אחד מהחברים מהיושבים במושב יהיה איש ריב
 ואיש מדון, ואשר בין אחים יפריא, אזי בכח החברה למכור את
 ביתו לדעהו הטוב ממנו אף אם זכה בגורל.
 (לג) אם יעבור חבר על איזה מתקנות החברה, כי יחדל
 מלשלם, או הרשות ביד הועד למכור אתו או אף אם כבר הוציא עליה
 עוד הוצאות, הן בנינים חדשים או תקונים אחרים.
 (לד) הועד איננו מקבל שום „עיקול“ אחרי אשר על ידי זה
 יפגע הבנין ויתמוטט עמודי המושב.
 (לה) הבתים (והם ששה במספר) שיעמדו לצדי צפון ודרום
 שהם בראשי הרחובות, כל שיזכה באחד מהם, עליו לשלם עוד
 חמשה לי"פ לאוצר החברה מלבד הוצאות הבנין וכו' לצרכי הכלל
 (כמבואר בסעיף ט"ו וט"ז) לאוצר החברה אחרי כי שם ערכם שוה
 יותר.
 (לו) אחרי אשר ישלמו החברים את כל המגיע מהם, הן
 לחשלום הבנינים והן לצרכי הכלל אזי יתן להם הועד כתב מקנה
 חתום ביד הועד, ועל ה"ר ראובן בלאטנער לתת לו או ספר מקנה
 כנמוס הממשלה למען כל אחד על מקומו יבא בשלום.
 ה' אבי ישראל יגן עלינו ועל מעבדינו ויקוים בנו מקרא
 שכתוב „כן אשקיד עליהם לבנות ולנטוע“.

הבעה"ה יום ה' כ"ב שבט תרמ"ו

ועד המושב.

ד"ר שטיין

ה' אלעזר רוקח

ה' ראובן בלאטנער

ה' מאיר המבורגער

ה' ברוך שמעון רוקח

ת ע ו ד ת ז כ י ה ב ג ו ר ל

את התקנות האלה קבלו עליהם מיסדי
ומנהלי וחברי המושב, ועמ"י התנאים האלה
יהיה החלק

№. — 3 —

להחבר היה ל' יוסף ב' ג'יראטו ה' י'
ונתקבל ממנו ביום ע' אב תרמ"ז סך שלשה
נא"ם וחצי מחיר חלקו בנחלת המושב "גור
צדק", ולאות אמו"ץ באנו עה"ח.

חברי הועד:

Spitz *ע' זכין* *ע' אב*
ישראל סג"ל קווארט

זכרונות לתולדות "נוה-צדק"

(מפי פ. כהנוב)

א. ימי בראשית

בראשית התגבשות הישוב היהודי ביפו נוסדה החברה עזרת ישראל, ששימשה במקום ועד העיר ועד הקהילה, וס"ה וכו'. באחת מישיבותיה הציע מר שמעון רוקח שהיה מיסדה של חברה זו להקים שכונה יהודית בסביבות יפו. הלכו וקנו חבל אדמה שנחלק לשגים עשר חלקים או מגרשים. קראו למושבה החדשה הזאת בשם "גת שלום". אבל בגשתם להכנת הבניה נודע להם, כי המים במקום ההוא נמצאים בעומק 45 מטר, ולכן התיאשו מהמקום הזה, מכרו את חלקיהם ושמו את פניהם לתולדות של שפת הים, במקום שהמים קרובים והבנין עלה הרבה יותר בזול, כי באדמת החול אין צורך להעמיק הרבה את היסודות. הפעם התליתו כי יש צורך לעשות את דבר יסוד המושבה החדשה לעממי, ולצרף לזה גם את בעלי האמצעים הקטנים, בתשלומים חדשיים קטנים.

ב. יסוד נוה-צדק

עובדת תכנית ליסד חברה בת 50 חברים (שהועמדה אח"כ על 48) וכ"א ישרם תשלומים חדשיים ידועים, ובכסף שיאסף במשך השנה, יבנו בתים והבתים הבנויים יחולקו בגורל בין כל בני החברה, והנוכה בבית עליו לשלם גם שכר דירה קטן, לבד מתשלומיו החדשיים. החברה נקראה בשם נוה צדק, ויקנו אז מר' אהרן שלוש חבל אדמה בת עשרים אלף אמה מרובעות שנתחלקו לארבעים ושמונה מגרשים בני שלש מאות אמה, והמותר לצורך הדרכים בין שורות הבתים לארכן.

האדמה נקנתה בזול מאד בס"ה במתיר מאה לירות טורקיות, וגם זה לא במזומנים, אלא בשטר למשך שנה אחת ורק תנאי התנה עם הקונים: כי עליהם להתחיל בבנין בשנה הראשונה לקנייתם. כי רצה ר"ד אהרן שלוש למשוך את התישבות היתודים אל הצד הזה שקרקעותיו נמצאים בו, כדי שיעלה מחירם.

מאז נפל כל העול על שכמו של הש"ר. והוא התמסר כלו למטרה זו ועבד במסירות נפש בכל מרצו וכשרונו. במשך כל זמן הבנין נטש כמעט כל עבודתו על שכם פקידו והוא בילה כמעט את כל זמנו במקום הבנין. בפרט בעת תפירת היסודות לא מש משם אף לרגע. ואף בקבלו פעם ע"י העמידה זמן רב בשמש הלוהטת דלקת בעור העורף ונצרך לטפול רפואי ותחבשות. הוסיף לעמוד על משמרתו תחת מחסה השמשיה ועטוף בתחבושת.

ג. הבתים הראשונים והבארות

כאמור לעיל נחלקה הנחלה לארבעים ושמונה מגרשים. שלש שורות שמתחילות מהגבול הצפוני של אדמת מר שלוש, ונמשכות לצד דרום, כל שורה בת 16 מגרשים. והיא מתחלקת באמצע לשני חלקים ע"י רחוב העובר בין השורות; בכל חלק 8 מגרשים. והנה הוחלט להתחיל בשורה המזרחית ולבנות בשנה הראשונה 10 בתים כנזכר לעיל. 6 בתים לצפונה של הדרך ו-4 לדרומה. וראשית כל: המים. הוחלט לחפור בראשונה את הבארות, ושתי בארות נחפרו באמצע המושבה. שתי מעלים מתוכן את המים בחבל ודלי, בעזרת גלגל. בשנה הראשונה נאלצו כל המתישבים הראשונים בעצמם לשאוב את מימיהם. אבל בשנה השניה כבר באה משפחה תימנית עניה שקבעה את דירתה במרתף אחד הבתים בשכר שאיבת מים בעד בעה"ב ויוסף ראש המשפחה הזאת נהיה לשואב מים קבוע לכל השכונה בשכר מועט.

התכנית הראשונה הייתה לבנות לבתים גנות שטוחים על גבי התקרות שנעשו מלוחות עץ חזקים הערוכים מעל לקורות עבות, כדרך בניני הערבים אז. ובגמר בנין התקרה נשפכה עליה שכבת עפר, חול וחצץ, מצע לגג השטוח. אבל יודעי דבר אמרו, שא"א לעשות את הגג בקיץ, כי בהיותו עוד טרי ימהר להסדק ע"י החום, לכן דחו את עשיית הגג לכשיתקרר האויר. כלומר: בתחילת עונת הגר שמים. אבל הגשמים הקדימו לבוא בשנה ההיא וברדת הגשם הראי שון התחיל הדלף העכור. המים תלחלו דרך שכבת העפר לתוך הבית. אז הבהילו את הנשים והילדים לתוך הצריף שנבנה לשם בית הכנסת, והגברים עמדו בחוץ תחת מ' הגשם, כי בבית אי אפשר היה להשאר מפני הטיט והבוץ הדולף מהתקרה, ושליחים יצאו להבהיל את בעלי המלאכה. והתחילה הבהלה, כי כל אחד

רצה שיעשו את גגו תחלה. אך בין כה וכה והגשם חדל והענין הסתדר וכל הגגות נעשו במשך ימים אחדים. אבל ישועה שלמה לא היתה גם כזה, כי על אף הכל נהוו סדקים בגגות האלה והיו זקוקים תמיד לתיקונים שלא עצרו גם הם את הדלף לגמרי, עד שלבסוף נאלצו לבנות מעליהם גגות רעפים. ובבתים שנבנו אח"כ עשו תקרות מקורות ולוחות דקים (אחרי שאין עליהן לשאת כל משא) ומעליהן גגי רעפים.

ד. סדרי השכונה הדמוקרטית

בשכונה הונהג ביזמת ראש הועד (הש"ר) שו"ן מוחלט. לא נזכר שום יפני דל ואינטליגנטי ומלומד לפני האיש היותר פשוט. וכלם השתתפו בצערו ושמחתו של כאו"א ובקרו איש בבית רעהו בחגים וכדומה. גם בעבודות צבוריות לא נבדל, למשל: יישור החלקה קודם התחלת הבנינים לא נעשה, ולכן היה נחוץ לעשות העבודה הזאת אח"כ, וסילוק העפר ורסיסי האבנים וגרור טאות הבנין שמילאו את המגרשים והרחובות. והיו בין המתישבים עניים שלא יכלו לשאת בעול ההוצאות הנחוצות לכל העבודות האלה, לכן יצא הכרוז כי כ"א מהמתישבים מחויב לעבוד אחרי שובו מעבודתו בערב, עבודה צבורית ועל כל אחד להוציא בכל יום 100 סלים מלאים עפר וכד'. ולשפכם במקומות השפלים, לכל אחד, ובתוכם מר רוקח בכסודו ועצמו, מלאו את החובה הזאת במלואה (היה רק אחד עצל, שהתאונן תמיד בעת העבודה, שבטנו כואבת — וכלם לעגו לו).

וכן היה בדבר השמירה: אם כי היה שומר קורדי, גבור ועז נפש ומזוין — היו שנים מהתושבים שומרים על המושבה בכל לילה לפי התור. כי עיקר שמירת השומר השכור היתה נחוצה ביום, בזמן שכמעט כל הגברים הנם ביפו בעבודתם ובשכונתה נשארו רק הנשים והילדים, ולכן ישן השומר הזה רוב הלילה. בלילה שמרו התושבים בעצמם את האי השומם הזה, ושמירתם היתה שלמה ומועילה. ראוי לו לגנב שהעיו לנסות את מזלו במקום הזה, כי נחפס ונלקה כהוגן עד שבלב שלם הבטיח לא לשוב לכסלה עוד. מעולם לא מסרו גנב כזה למשפט או מאסר, כי אם החזיקוהו במשמר עד אור הבוקר ואחרי שקבל ענשו שלחתו לנפשו.

פנסים גדולים עם מנורות נפט שהיו תקועים על גבי עמודי עץ גבוהים ומהוקצעים נקבעו ברחוב להאיר בלילה ולעמוד הזה נקשר עפ"י רוב הגנב עד שנשלח לחפש. אבל משנתרחבה השכונה וקונים שונים קנו בגבולות מגרשים וכ"א בנה לו בית לעצמו, ולא רצו להצטרף לסדרי השכונה בענין השמירה — אז בטל הדבר גם בחברה ועלה בידי הש"ך שהיה נכבד מאד בעיני הממשלה והבריו נשמעים שם, להשפיע עליה שתקים במושבה משמר צבאי לשמירה, אחרי שהוא התחייב לבנות התחנה (צריף עץ) על חשבון השכונה.

ואלה שמות 10 הראשונים שזכו בגורל בעשרת הבתים הראשונים של נוה'צדק

- (1) דוד זוגו
- (2) שמעון רוקח
- (3) אברהם ברד (את הבית קנה כהן ישראל פרילקוורט)
- (4) משה ווילנר
- (5) יוסף ביג'רנו
- (6) חיים גרינהולץ — איצי בקר
- (7) וולויל שפילר — יוסיל שפילר
- (8) דונדיקוב — ישראל סתם — הרשיל פילמן קצב
- (9) אלטר מושלי
- (10) ראובן רבינוביץ

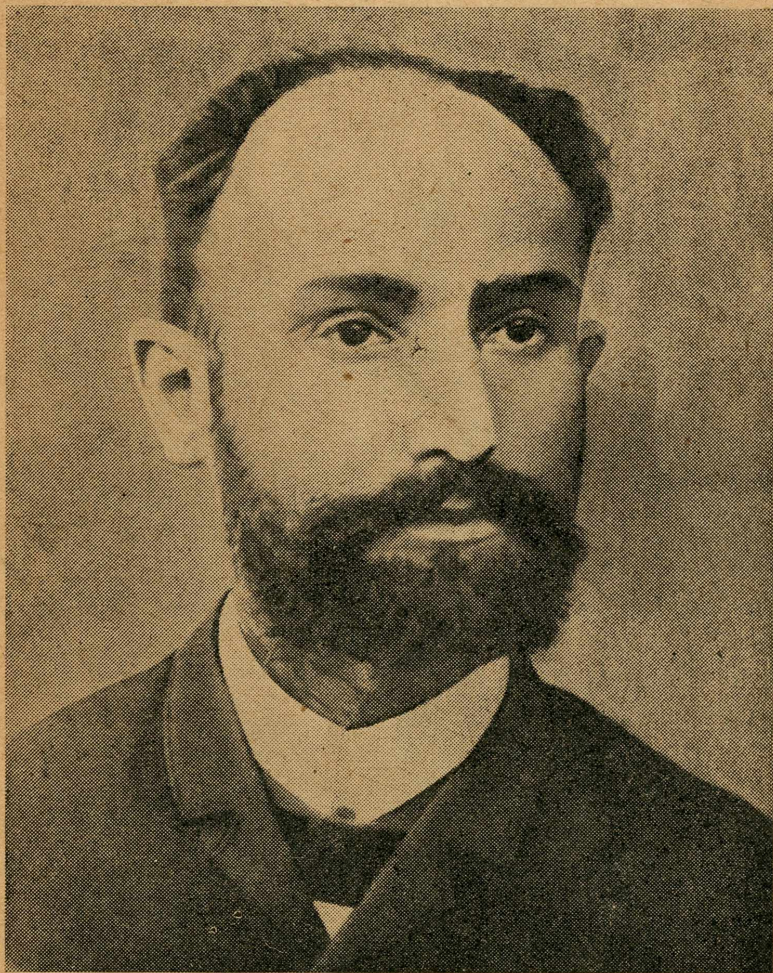
שלושה מראשוני נוה-צדק

אהרון שלוש ז"ל

שמעון רוקח ז"ל

אלעזר רוקח ז"ל

ימי ילדותי ב"נוה צדק"

(מפי משה שלוש)

אינני יודע מהו מספר האנשים בעירנו הזוכרים כיום את תקופת "הילדות" של תל-אביב ותקופת "הנוער" של "נוה-צדק". בכל אופן ברור לי שמספרם של אלה קטן עד מאוד, נער יספרם... ומשום-כך טוב לפעמים, דוקא בימים שעירנו התביבה תל-אביב הולכת וגדלה ומתרחבת הן בשטחה והן במספר תושביה מיום ליום, להעלות מן העבר הקרוב — הרחוק, איאלו זכרונות על הקומץ הקטן של הנוער העברי, שנולד בשכונת נוה צדק לפני היות תל-אביב ואשר גדל אחר-כך יחד עם תל-אביב.

שכונת נוה צדק, אשר נוסדה לפני חמשים וחמש שנה ושמשה אחר כך "קרח קפיצה" להקמת תל-אביב, היתה השכונה העברית הראשונה שהוקמה צפונית ליפו, וכלכל מקום של ישוב היה גם לה נוער משלה. מספרנו לא היה רב, בסך הכל היינו כשלושה מונים של ילדים אשר דם עברי חם תסס בעורקינו, מועדונים, מגרשי ספורט ושעשועים, ספריות ובתי קולנוע לא עמדו אז לרשותנו, ועל כן מוכרחים היינו ליצור לנו מקימית שעשועים משלנו, ואלה היו גבעות החול שעטרו את השכונה ואשר שמשו לנו כמקומות למשי-חקים ושעשועים. פה גם למדנו לשיר את השירים העבריים הראשונים בהדרכתו של אחד המורים העבריים.

תקופת המו"די בבית-ספר האליאנס שנמצא אז על שפת הים היפואי נראית לי עדיין בכל אורותיה וצלליות, כאילו היתה זה רק אתמול: הדרך מביהנו ועד לבית הספר היתה ארוכה ומיגעת, גבעות של חול עולות ויורדות היתה צריך לעבור בכדי להגיע לבית הספר.

זכורני, ילד הייתי בביתנו הגדול והמוקף גדר גבוהה ושער ברזל של סבי המנוח ר' אהרן שלוש ז"ל. בבית זה התגוררה משפחת סבי יחד עם שלושה בגיו ובני משפחותיהם. הבית שהיה מרוחק כמה מאות מטרים מיתר בתי השכונה מצד אחד וכמה אלפי מטרים מיתר בתי נוח שלום מצד שני, נראה כשהוא נישא על גבעת חול רמה וצופה על פני כל הסביבה. ומעשה בנסיון גניבה נועז שקבוצת

גנבים עמדה לבצע בביתנו, נשאר חרות בזכרוננו עד היום הזה.
וכך היה המעשה:

באחד הלילות האפלים נתעוררו כל בני הבית לקול דפיקות
ונקישות על שער הברזל. סבי, שהיה ידוע כבעל אימץ לב מיוחד
במינו, יצא אל התצר והבחין בקבוצה גדולה שמנתה כעשרה ערבים
המנסים במכשירי ברזל לפרוץ את שער הברזל. (אחר-כך התברר
שאת מכשירי הברזל גנבו הגנבים מתחנות הרכבת שהלכה והוקמה
באותם הימים ביפו). הנשים והילדים פרצו בכינות ויללות. דבר
אשר לא השפיע במאומה על הגנבים שהמשיכו ב"מלאכתם" ואז פתח
סבי את בית הכנסת שנמצא בביתנו (בבית סבי נמצא בית כנסת
מיוחד הקיים עד היום והידוע כבית כנסת שלוש) הוציא מן ההיכל
ספר-תורה והחל משקט ומרגיע את בני ביתו השרויים בפתח גדול
בקריאותיו ש"בעזרת השם ותורה" הגנבים לא יצליחו לפרוץ את
השער. מצב זה נמשך עד עלות השחר והגנבים אשר התיאשו מפריצת
השער הסתלקו כלעומת שבאו...

הנסיון של הגניבה הנ"ל אילץ את השלטונות להיענות סוף
סוף לדרישתנו להפקיד משמר שוטרים בשכונה.

ומעניין גם בימים אלה, כשתל-אביב נהנית ממפעל מים ענקי
המסודר לפי השיטות החדשות ביותר, להעלות על הזכרון את "מפעל
המים" של שכונה נוה-צדק בתקופה ההיא אשר הוה שתי בארות
מים, מחוץ לבאר הפרטית שהיתה בחצרו של סבי. על תושבי השכונה
היה מוטל ללכת אל הבאר ולשאוב ממנה מים. עודני זוכר יפה את
המותו של שואב המים הראשון, יהודי תימני, אשר נשא לבוקר
עד ערב על כתפו שני פחים כשהם תלויים על מוט של עץ.

מה שתשוב לדעת ולהדגיש במיוחד על הימים ההם, היא האווירה
השקטה והידידותית שאפפה השכונה על כל תושביה. חייהן של
עשרות המשפחות הראשונות, שהתגוררו בנוה-צדק, דמו לחיי משר-
פחה אחת גדולה החלה חיי אהבה, אחוה ורעות.

אכלו גלית מחובר

בית החרשת המשוכלל
במזרח הקרוב

בקרו בבית-קפה „סמדר”
שעל שפת הים
שם תכלו את זמנכם בנעימות
— תל-אביב — טל. 2723 —

מפעלי „מגן”

יעקב גולדמן ושות' בע"מ
תל-אביב, עלי-יד תחנת הרכבת
טלפון 3158 חבת-דאר 325

צלחניה
ובית-מסחר למכשירי-צלום
„הושע רחמן”
תל-אביב, נחלת בנימין 55, טל. 4742

א. גארניץ

מספרת לגברות ולגברים
תל-אביב, שינקין 55, טל. 3746
— טוב מהר ובזול —

אוקבה

נהב

שמיר

אין כמוהו!

ספיר

„גנתי”

הטוב שבבתי-קפה בתל-אביב
רחוב אליעזר בן-יהודה 1
טלפון 3107

«חסות»

«HASSUT»

משרד לעסקי בטוח ופיננסים

סוכנות לארץ-ישראל:

תל-אביב, שדרות רוטשילד 7
טלפון 5521 חבת-דאר 102

למעשנים ולצרכי הבית
השתמשו בגפרורים
„נורי-עכו”

א. זינגר

סוכן חברת „קולומביה פילם”
בנין פלסין, תל-אביב, טל. 2538

תוצרת פילמים לשנת 1942.
סרטים מובחרים הלוהטים
באקטואליותם.

פילץ

המקום האידיאלי לבילוי
המפואר ביותר בעיר

" א ר פ ו ל "

מנהל: ד"ר יצחק אברהם, תל אביב, תל 80719

סוכנות מסחרית בין-לאומית

תל-אביב, 27 רח' גרוזנברג

טלפון 3414 ת.ד. 347

מ. סטריקובסקי

תל-אביב, מרכז וולובלסקי
טל. 80719

קניה ומכירה של כל מיני
מכונות וחלקיהם, פסולת אריגים,
קוגל לאריגים, קפיצים,
שרשרות וואלסים וסמרטוטים.

אבא נאמן

בית הרשת למשאבות
צנטריפוגליות ורטיקליות,
משאבות וואקום וכל מיני
מכונות.

נוסד בשנת 1900
טל. 81771, דרך יפו-תל-אביב

ישראל חבס

ובניו

בית מסחר עורות

תל-אביב

רחוב נהלת בנימין 81
ת.ד. 619 טל. 2091

בית חדש למצות

הראשון בארץ

דוד זליבנסקי

ובניו

רחוב החרושת 10

תל-אביב טלפון 3655

אלוף נהגי אביב

מנהל: ד"ר יצחק אברהם, תל אביב, תל 80719

מהר ונוה רק ע"י

א ב י ב

חיפה - ירושלים - תל-אביב - טבריה

גרג' מיכאל

שרות לתקוני אוטומובילים

גבעת הרצל, המשך רחוב הרצל - תל-אביב

6, RUE BANQUE MISR CAIRO

המנהלים: ד"ר ג'ק גולדשטיין
ו ליאון גולדשטיין

P. O. B. No. 1650

PHONES : 45689
45098

Teleg. "NATIOPIAL"

THE NATIONAL HOSPITAL SUPPLY Cy.

SURGICAL INSTRUMENTS-ELECTRO MEDICAL
APPARATUS PHARMACEUTICAL PRODUCTS

חברה לאומית לאספקת מכשירים לבתי-חולים

הסוכן בא"י:

עקיבא גורדון, תל-אביב, החשמל 21

ת ד ה ר ו ש ו ת

ידיעות וחקירות מסחריות, המצאת כתבות.

חקירות פרטיות (משפחתיות)

טלפון 2831 - ת.ד. 475 תל-אביב

לטלגרמים: GALSOD TELAVIV

תל-אביב, רחוב אחד העם 30

קומה ג' - הכניסה מחדר 14

ת ר י ס נ ג ד:

אכזבות ותקלות, הפתעות בלתי

נעימות, בזבוז כספים, הפסדים

ונוזקים.

עוזר לך בפעולותיך החיוניות, מונע בעדך כל פעולות שליליות

מאת האדמיניסטרציה של "ספרית ראשונים"

א) כל כרך יכיל 12 חוברות (כל חוברת לא פחות מ־32 עמוד). הקוראים מתבקשים לשמור על החוברות, הואיל ובסוף כל כרך נסדר את הכריכות בתנאים נוחים.

ב) נקבע, כי החוברות תופענה אחת לשבוע. ברם, מחמת הקשיים בהשגת נייר, יש לחשוש כי לא נוכל לעמוד בהחלטה הזאת. אנו, עכ"פ, נעשה כמיטב יכולתנו לעשות את המפעל הזה של "ספרית ראשונים" קבע. ומובן, שיוזל גם המחיר עם ירידת שער הנייר.

ג) ותיקי הישוב, המעוניינים בהעלאת זכרונם של בני משפחתם, אשר פעלו בבנין הישוב, איש־איש במקצועו, — מתבקשים לפנות אל "ספרית ראשונים" ולהמציא את החומר: זכרונות, תמונות, וכיו"ב.

הכתבת: ת. ד. 475, או אחד־העם 30.

אצל מר דוד תדהר, תל־אביב.
